

Команданте

КУПИТИ

«Ми - італійські моряки, у нас за плечима дві тисячі років цивілізації, і саме так ми чинимо». Таку відповідь командир підводного човна Сальваторе Тодаро дав gros-адміралу Третього Рейху Карлу Деніцу після того, як у 1940 році врятував екіпаж бельгійського торговельного судна. За законами війни команданте мав усі підстави потопити це судно й потопив, а от за законами моря, мусив урятувати потерпілих у кораблетрощі й урятував. Це був непростий вибір. Його не розуміла власна команда, його не зрозумів навіть бельгійський капітан, бо сам навряд чи б так учинив, хоч після війни цей капітан з частиною врятованого екіпажу приїхав до Ліворно привітати вдову Тодаро і встановити меморіальну дошку на надгробку свого рятівника.

Історія про людську гідність і благородство, які проявив Тодаро і якими пройнявся навіть командир англійського конвою, пропустивши його субмарину в напрямку Азорських островів. Чому Едоардо Де Анджеліс та Сандро Веронезі нею зацікавилися? Відповідь ви знайдете в передмові, сьогодні історія команданте Тодаро набуває нового звучання, знову війна, знову екзистенційні питання: чи є місце людяності на війні? Чому ж наш ворог виявляє таку тотальну жорстокість? Утім, на сторінках «Команданте» немає моралізаторства, є натомість чудова оповідь про реальні події і реальних людей, які уможливлювали неможливе, про команданте Тодаро, якого називали магом, який лікував біль у хребті йогою, читав індійські трактати та вчив перську мову. До речі, за іншими джерелами його відповідь Деніцу була більш зухвалою: «У декого, на відміну від мене, немає двох тисяч років цивілізації за плечима».

Роман «Команданте» доповнює однойменний фільм, прем'єра якого відбулася у 2023 році на відкритті Венеційського кінофестивалю, але прозовий твір розкриває цю історію глибше й цікавіше, хоч концептуально й збігається зі сценарієм. Той випадок, коли фільм дивовижно чудовий, але книжка все одно краще!

Едоардо де Анджеліс
Сандро Веронезі

XIII GIORNO
ROMA 1941

КОМАНДАНТЕ

роман

З італійської переклала Ганна Залевська

Анотація

Історія про людську гідність і благородство, які проявив Тодаро і якими перейнявся навіть командир англійського конвою, пропустивши його субмарину в напрямку Азорських островів. Чому Едоардо Де Анджеліс та Сандро Веронезі нею зацікавилися? Відповідь ви знайдете в передмові. Історія команданте Тодаро сьогодні набуває нового звучання, знову війна, знову екзистенційні питання: чи є місце людяності на війні? Чому ж наш ворог виявляє таку тотальну жорстокість? Утім, на сторінках «Команданте» немає моралізаторства, є натомість чудова оповідь про реальні події іреальних людей, які уможливлювали неможливе, про команданте Тодаро, який лікував біль у хребті йогою, читав індійські трактати та вчив перську мову. До речі, за іншими джерелами його відповідь Деніцу була більш зухвалою, ніж у книжці: «У декого, на відміну від мене, немає двох тисяч років цивілізації за плечима».

Усі права застережено. Жодної частини цього видання не можна перевидавати, перекладати, зберігати в пошукових системах або передавати в будь-якій формі та будь-яким засобом (електронним, механічним, фотокопіюванням або іншим) без попередньої письмової згоди на це ТОВ «Видавництво Анетти Антоненко».

ISBN 978-617-553-101-3

© 2019 Giunti Editore S.p.A. / Bompiani, Firenze-Milano

© Ганна Залевська, український переклад, 2025

© «Видавництво Анетти Антоненко», 2025

КОМАНДАНТЕ

Поспішай на порятунок
з любов'ю, і запанує мир.

Рівер Фенікс

Є три типи людей:
живі, мертві і хто виходить у море.

Платон

Передмова

Ця книжка народилася з дивовижної історії, а дивовижні історії треба розповідати. Сталася вона влітку 2018 року.

Літо того року в Італії видалося жахливим. Як завжди, о цій порі зросла кількість мігрантів — утікачів з лівійських таборів, їхня подорож може завершитися одним із трьох варіантів: або мігрантам пощастить, і переповнені людьми човни пристануть до берегів Лампедузи, Мальти, Сицилії чи Калабрії; або їх миттєво зупинить лівійська берегова охорона й поверне в табори; або ж подорож обернеться на трагедію: заглухнуть двигуни, здуються гумові корпуси, човни перевернуться, і втікачі раптом перетворяться на потерпілих. Те літо було вкрай нестерпним ще й тому, що замість потужного руху солідарності в Італії піднялася жорстока хвиля ксенофобії. Об'єктом її стала третя категорія людей, які (навіть якщо припустити, що у воді їм під руку трапиться якийсь рятівний уламок) мали лічені години для виживання. Саме на цих бідолах посипалися огидні моральні дефекації, що ними рясніли соціальні медіа: «Смачного рибам», «Лафа скінчилась», «Кінець круїзу», а італійській береговій охороні було заборонено втручатися, і мігранти тонули. Ці води борознило тільки декілька неіталійських рятувальних човнів, так званих SAR (від «Search and Rescue», тобто «Пошук і порятунок»), які витягували з води всіх, кого могли знайти, після чого починалася окрема одісея з пошуку порту, де б можна було висадити врятованих (уряд запровадив сумнозвісну політику закритих портів), а тим часом хвиля ксенофобії не щадила навіть ті неурядові організації, що опоряджували рятувальні човни, вони раптом опинилися в центрі безжальної кампанії дискредитації, яка називала їхні судна «морськими таксі» з неприкритим натяком на те, що ніколи, навіть у численних судових розслідуваннях доведено не було, а саме на співництво між рятувальниками та лівійськими контрабандистами і, звісно ж, небезкоштовне.

У той божевільний, сповнений злоби та розчарування час я втратив сон. Мої думки потопали в цих страхіттях, нічого більше не цікавило —

за все своє життя я не відчував такої пекучої, такої непозбутньої реакції. Щоб обернути душевний неспокій на активні дії, я зв'язався з керівниками неурядових організацій, записався в чергу рятувальників, а головне, уперше в житті заснував рух, усвідомлюючи, як багато моїх друзів і подруг відчували те саме, коли я ділився з ними своєю фрустрацією. Тож я зібрав групу під кодовою назвою «Тіла», що в буквальному сенсі символізувала бажання поставити власне тіло між хвилею ксенофобії та її жертвами. Схема запрошення була приблизно такою, як при організації днів народження: я запрошував тих, кого цінував, хто не підводив і мав свідому позицію, неодноразово продемонстровану в житті і роботі. Отже, багато людей приєдналися до групи завдяки знайомству зі мною, при тому між собою вони знайомі не були. Повний перелік[1] я зараз наводити не стану, але хотілося б згадати слова Антоніо Пеннаккі, одного з небагатьох старших за мене друзів. Коли я запропонував йому приєднатися, він відповів: «Слухай, Вероне', я ходжу з двома ціпками, але якщо ти просиш плисти з тобою на кораблі й допомагати тим бідолахам, я згоден».

Отже, я зібрав групу заповзятих друзів, створивши у месенджері Signal чат під назвою «Тіла». Серед учасників був Едоардо Де Анджеліс, з яким ми нещодавно познайомилися, оскільки моя дружина працювала над промоцією його фільму «Порок надії» («Il vizio della speranza»). Ще до того, як я зустрівся з ним особисто та відчув на собі його братерську енергію, мене вразив такий факт: під час роботи над фільмом він щодня на світанку розсилав усім задіяним у зйомках, у тому числі моїй дружині, повідомлення, яке сам називав «нотаткою», щоб *налаштувати* їх на спільний настрій, а потім упродовж дня звертався до цього коротенького тексту неймовірної краси. Ці слова дарували щоденний сплеск натхнення навіть мені, хто взагалі був не з їхньої компанії й читав ці нотатки крадькома. Я зрозумів, що Едоардо належить до тієї когорти режисерів, які вміють добре писати, за що я одразу перейнявся до нього особливою повагою.

Якось зранку серед повідомлень, які Едоардо публікував у чаті, з'явилося посилання на сайт газети «Avvenire», де були наведені слова

адмірала Петторіно, на той час командувача берегової охорони. Хоч адмірал запевнив у належній покорі урядовим наказам, що забороняли його катерам рятувати потерпілих у Лівійському морі, у своїй промові на річницю заснування їхнього корпусу він усе ж таки наголосив: «Рятувати життя на морі це законний і моральний обов'язок», після чого проігнорував заздалегідь узгоджений текст і почав говорити від себе, згадавши командира підводного човна Сальваторе Тодаро, який під час Другої світової війни потопив бельгійське судно посеред Атлантичного океану й урятував його екіпаж у супереччя наказам німецького адмірала Карла Деніца. Пізніше Деніц назвав його «морським Дон Кіхотом» (тупувате гасло навіть для тих часів), хоч як, але Тодаро перед ним встояв і мужньо пояснив свою ініціативу з рятування ворогів, як зараз Петторіно намагався пояснити власну позицію щодо отриманих від уряду наказів: «Ми моряки, — сказав тоді Тодаро (а Петторіно зараз повторив), — італійські моряки, у нас за плечима дві тисячі років цивілізації, і саме так ми чинимо».

Вражений цими словами, Едоардо почав копати: так він відкрив для себе постать Сальваторе Тодаро, героя нашого військового флоту, нагородженого за бойові заслуги однією золотою медаллю, трьома срібними та двома бронзовими, а головне, знайшов численні свідчення для історичної реконструкції тієї події, про яку згадав адмірал Петторіно. Свідчення подекуди розходилися між собою, втім, збігалися в ключовому моменті: Тодаро справді рятував ворогів на морі, і тепер ця історія звучала по-новому в усій своїй очевидній і могутній актуальності, як і потужна фраза, якою Тодаро пояснив свій вибір: «Ми — італійці».

Едоардо набрав мене в месенджері й спитав, що я думаю про таку трохи божевільну ідею, як зняти фільм за цією історією. Фільм про війну. Історичний фільм. У якому офіцер Королівських військово-морських сил Італії в розпал війни не підкорюється наказам німців і рятує двадцять шість ворогів, щойно потопивши їхній корабель. Я відповів, що це грандіозний задум, саме те, що зараз треба, тепер слід шукати зачіпки, розповіді та свідчення, на яких можна сконцентрувати

зусилля й довести: те, що ми вважаємо ганебним безчестям — справді ганебне безчестя. Звісно, знадобиться чимало часу, фільми про війну не робляться на раз-два, та все складалося добре: одні беруться за поточні завдання, інші вирішують масштабні питання, при тому всі ми прямуємо до єдиної мети. Едоардо дуже зрадів моїй підтримці й поринув у пошуки, більше про це ми не розмовляли.

Тут ми наближаємося до дивовижного моменту цієї історії, тобто — не знаю, як інакше це назвати, при тому, що сам я невіруючий — до прямого прояву Божої волі. Серед людей, яких я запросив до групи «Тіла», була Жасмін Бахрабаді, подруга з Ліворно, вона займалася промоцією музичних гуртів і ми вже років сто як товаришували. Я відрекомендував її в чаті іншим «тілам», позаяк вона майже нікого не знала. Вдача в неї така, що їй легше діяти, ніж розводити балачки, тож вона кинулася складати списки екіпажів, організовувати акції на підтримку партнерських неурядових організацій і робила все це дуже сумлінно. І от якось вранці Жасмін надіслала мені листа на електронну пошту з прикріпленим файлом, то була стаття з першої шпальти газети «Il Tirreno» про команданте Сальваторе Тодаро — того самого, про якого згадував Петторіно, а ще вона пояснила: «стаття про мого діда».

Тобто *Жасмін* — онука *Тодаро*.

Я не міг повірити. Попросив її дозволу запостити статтю в чаті, а після дозволу поділився текстом з усіма учасниками, супроводивши все це неймовірною новиною, про яку щойно дізнався. Буквально за кілька хвилин задзеленчав телефон. Едоардо! Такий приголомшений, ніби перед ним явилася сама Діва Марія.

— Ти знав, скажи чесно.

— Присягаюсь, не знав.

Уже за два дні Едоардо був у Ліворно й розмовляв з Граціеллою, дочкою Тодаро, у будинку Жасмін — тому самому будинку, де Тодаро жив з дружиною перед війною. Він отримав доступ до двох дбайливо збережених скринь, де лежали різні речі адмірала: його листи, світлини, нагороди, книжки з йоги та окультизму, а ще самовчителі, за якими він вивчав фарсі, тобто перську мову. (Зараз не вдаватимуся в подробиці

про чудасії, але хто хоче, може поміркувати, звідки в моєї подруги Жасмін прізвище Бахрабаді, тобто з якої країни походить і якою мовою розмовляє її батько).

Місяць по тому я отримав від Едоардо пропозицію написати разом кіносценарій: навіть якщо написання сценаріїв ніколи не було моєю сильною стороною, знак з неба не припускав заперечень, тож я радо зголосився. Згадуючи «нотатки», які Едоардо щоранку розсилав під час зйомок «Пороку надії», і наснажений тією природною легкістю, з якою він з перших кроків роботи над фільмом опанував мову Тодаро, я підкинув ще одну ідею: поки триватимуть зйомки, ми напишемо не тільки сценарій, а й книжку, натхненну цією взірцево італійською історією. Ця пропозиція теж зайшла на ура.

Книжка з'явилася чотири роки по тому, коли закінчувалися зйомки фільму. Ксенофобія нікуди не поділася, готова знову здійснити свої жорстокі хвилі, навіть війна зараз підійшла так само близько, як тоді: ще одна причина, щоб італійці (хто виходить у море, але головним чином, хто залишається на березі, засмагає на пляжі, грає в маткот, насолоджується пляжними розвагами й вважає справедливим, ба' більше патріотичним кидати напризволяще людей, що тікають від бідності, переслідувань і війни), щоб вони знали, чиї вони діти. Уже онуки.

Сандро Веронезі

1. Ріна

Визнаю.

Визнаю, коли мені принесли його з поламаною спиною, радше мертвого, ніж живого, але все ж таки живого, я відчула внутрішнє полегшення: не тому, що він був живим — кажу як на духу, а через поламану спину. Одружені ми були віднедавна, він робив кар'єру на військовому флоті, при чому просувався швидко, бо був дуже вправним, а я вже змирилася, адже знала, на що йшла, коли одружувалася з військовим, і знала, як знали всі, що ми невпинно йдемо назустріч війні. Знала, що він не шкодуватиме себе в служінні Батьківщині й віддасть їй своє життя, якщо треба. Мене це теж убивало. Наче одна частина мене, незважаючи на всю мою молодість, уже померла. Так було передбачено, я знала, я з цим змирилась, але мене це вбивало.

Аж раптом аварія. Не в Африці (куди ми вирушили повоювати в очікуванні великої війни), а за сто кілометрів від дому в Ла-Спеції. І не в результаті відчайдушних військових операцій, а під час тренувальних польотів. Торпеда підняла таку високу хвилю, що та перевернула гідроплан, на якому він летів низько-низько над водою, і затягнула його вниз. Перелам хребта це назавжди. Визнаю. Визнаю, мені краще було так, нехай довіку інвалід, нехай військовий пенсіонер, але віднині він — мій бранець, мій і тієї родини, яку ми збудуємо. Диво, що він не помер, а ще більше диво — тепер він не міг воювати, і я була йому потрібна.

Утім, тривало це недовго. Одужання теж було дивом. Носити металевий корсет — справжні тортури, і зазвичай це відбирає сили, а йому лише надавало. Щойно цей корсет уперше затягнули на його тулубі, мені все стало ясно. Я сама бачила. Два військові медики, один старший, другий молодший, наділи на нього корсет в ортопедичному кабінеті Академії. Я сама бачила, спостерігала з іншого кінця величезної, залитої сонцем кімнати, але стояла далеко й непомітно, ніби мене там зовсім немає. А хто насправді там був, так це воїн, який знову оволодівав тілом Сальваторе Тодаро. Він благословляв корсет, який

ніколи не зможе зняти і який нещадно зранюватиме його плоть, адже корсет не дасть йому зігнутися навіпіл, наче поламаній квітці, корсет тримав його рівно, а якщо він може стояти рівно, отже, може воювати.

Болю від цього корсету він терпів багато, але біль його точно не бентежив, а коли ставало вкрай нестерпно, він мав при собі ампулу з морфієм.

Полегшення швидко зникло. Я знала його, розуміла його думки та все одно спробувала. Поговорила з ним, змалювала картинку омріяного життя, перед якою інший би не встояв: продати міський будинок, податися на південь до Монтенеро, де можна за безцінь купити маленьку садибу на гірських схилах. Жити з дарів землі, вирощувати худобу. Вино, олія, бджоли, добрий мед. Діти зростатимуть на свіжому повітрі, харчуватимуться з нашого фермерства подалі від війни, яка рано чи пізно все одно прийде. Я готова дбати про нього, полегшувати його біль, кохати, обожнювати, робити його щасливим щодня, щогодини, завжди: я не сказала йому цих слів, але все було ясно саме собою. Я дарувала йому всю свою любов, усю без останку. Заговорила натомість про його любов: сказала, що він уже віддав життя Батьківщині, коли впав на гідроплані. «Двічі? — запитала я його, — ти хочеш віддати їй своє життя двічі?»

Він вислухав і нічого не відповів. Подався до Бетті.

Бетті був кравцем, а ще медіумом. Сальваторе звертався до нього щоразу, як треба було прийняти важливе рішення, позаяк Бетті спілкувався з його духом-провідником, давньогрецьким воїном, так він казав. Сліпим. Так він казав. То була частина його прихованої природи, хоча чому прихованої? Він не замовчував свою цікавість до окультизму, до східних практик, до вивчення основ магії та метемпсихозу[2], радше то я не вміла їх поділяти. Я вірила в Бога і все. Отже, Сальваторе вислухав мене й подався до Бетті. Уявляю собі цю сцену до найдрібніших деталей, бо якось перед аварією, ще до нашого весілля, він узяв мене з собою. Крихітна майстерня, де повно тканин, голок, котушок, ниток, а над усім цим, наче вівтар — швейна машинка з ножною педаллю. Бетті стоїть мовчки, очі заплющені, на шії — кравецький метр. Сальваторе йому каже: «Ріна хоче, щоб я вийшов на

пенсію за інвалідністю. Самий мінімум. Будинок у селі». Бетті все ще стоїть мовчки, очі так само заплющені, руки на робочому столі, минають одна, дві, три хвилини, і він починає говорити. Тільки говорить не він, слова лунають давньогрецькою мовою, яку він не знає й не може знати, бо ледь закінчив початкову школу. Потім бере папір, кравецький олівець і записує — тільки пише не він:

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

КУПИТИ